

Keuzelijst 2022-2023
Kunstgeschiedenis

Informatie & contact

Postbus 83
8120 AB Olst

info@senia.nl
0570 - 56 26 56

www.senia.nl

Volg ons op

Verantwoording van de keuzelijst

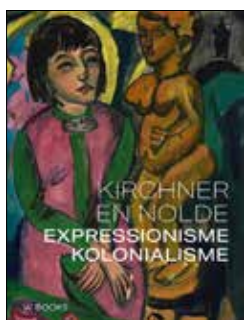
Deze keuzelijst is samengesteld door de werkgroep kunstgeschiedenis van Senia, waarin dit jaar deelnamen Chris van Gelderen, Eva Hoopman, Marja Kuipers, Lia van Niekerk, Martien Vogelzang en Marja Weijers.

– Boekenprikbord Senia

We stimuleren de uitwisseling van boeken via het boekenprikbord op www.senia.nl.

– Vragen of reacties

Hebt u vragen of opmerkingen over de keuzelijst? Stuur dan een e-mail aan kunstgeschiedenis@senia.nl.

Dorthe Aagesen en Beatrice van Bormann e.a.

Kirchner en Nolde. Expressionisme kolonialisme

Mensen en voorwerpen uit culturen van buiten Europa, met name Afrika en Oceanië, vormden een rijke inspiratiebron voor Ernst Ludwig Kirchner (1889-1938) en Emil Nolde (1867-1956), twee prominente leden van de expressionistische kunstenaarsgroep Die Brücke. Dit boek bespreekt hun werk in de context van het Duitse kolonialisme tussen 1908 en 1918. Centraal staat de vraag: wanneer spreken we van culturele uitwisseling en wanneer van culturele toe-eigening en uitbuiting? Speciale aandacht schenken de auteurs aan de scheve machtsverhoudingen tussen kunstenaar en model – vaak zwart en/of minderjarig.

Achttien auteurs werkten mee aan dit spraakmakende boek, dat verscheen als publicatie naast de gelijknamige tentoonstelling in het Stedelijk Museum Amsterdam (2021). Het boek is prachtig vormgegeven en bevat een schat aan illustraties.

U22-01

Wbooks Uitgeverij 2021, 256 p.

Mariska van den Berg en Martine van Kampen

Land Art Live. De Flevoland Collectie

In Flevoland bevindt zich een unieke collectie landschapskunstwerken, waaronder De Groene Kathedraal van Marinus Boezem, Observatorium van Robert Morris en Riff, PD#18245 van Bob Gramsma. Het boek Land Art Live | De Flevoland Collectie presenteert de tien iconische landschapskunstwerken in Flevoland en houdt ze tegen het licht.

De collectie wordt in een reeks interviews vanuit landschappelijk en maatschappelijk oogpunt beschouwd. Stonden deze landschapskunstwerken ooit in de lege polder, inmiddels zijn ze opgenomen in een dynamische landschappelijke transformatie. Ook de opvattingen over kunst en de maatschappelijk betekenis ervan veranderden in de vijf decennia die dit boek bestrijkt. Hierdoor ontstaan vragen over het behoud van de werken en van de collectie als geheel. Experts op het gebied van beeldende kunst, erfgoed en landschap reiken ideeën aan waarmee de toekomst van deze bijzondere collectie en het landschap kan worden vormgegeven.

U22-02

Naio10 Uitgevers 2021, 208 p.

Jan de Bruijn, Doede Hardeman en Jet van Overeem

Het gedroomde museum. Kunstmuseum Den Haag

Dromen van Berlage en Van Gelder komen uit en blijven in beeld in dit werk over Kunstmuseum Den Haag, voorheen Haags Gemeentemuseum. Het boek start met een terugblik op de ideeën van de initiatiefnemers als eerste presentatie. Daarop volgen de ontwikkelingen van het museum als instituut in verandering. Het besluit met de kern namelijk de verzameling zelf en haar toekomst. Deze drie-traps-raket is van een doorlopende tijdslijn voorzien. Daar doorheen gewezen zijn er kleine onderzoeken en beschrijvingen van de bijzondere eigenschappen en verborgen plekken.

Een prachtig boek met veel foto's en teksten dat tot lezen uitnodigt. Tegelijk ook tot een vrijelijk bladeren langs herinneringen aan dromen waar het museum vol van is. De verschillende lagen die in het boek te herkennen zijn, leveren boeiende vragen op naar de zin en betekenis van het Kunstmuseum Den Haag.

U22-03

Naio10 Uitgevers 2021, 176 p.

Sara van Dijk en Matthias Ubl

Vergeet me niet. Portretten uit de renaissance

Vanaf midden veertiende eeuw worden er realistische portretten afgebeeld op schilderijen, tekeningen, prenten, penningen en bustes. Zowel de afgebeelde personen als kunstenaars hebben zich beziggehouden met wat zo'n portret feitelijk moet uitstralen. De portretten zitten dan ook vol zinnebeeldige symbolen, verborgen verwijzingen en heraldiek. Met veel reproducties wordt in het boek de artistieke ontwikkeling in de portretkunst onderbouwd en wordt in thema's als familie, schoonheid, ambitie, liefde en kennis uitgelegd op welke wijze de geportretteerden over wilde komen.

Toegankelijk en gedegen ontsluiten de schrijvers de ons vaak onbekende beeldtaal en symboliek van de renaissanceportretten. Verfrissend is het perspectief vanuit een brede Europese context en niet de vaak benadrukte tegenstelling noord en zuid. Het boek is de catalogus bij de tentoonstelling in het Rijksmuseum.

U22-04

Uitgever Rijksmuseum Amsterdam 2021, 260 p.

Elsje Drewes - Frans de Wit

Landmarks

Beeldhouwer Frans de Wit (1942-2004) komt in dit boek zowel met zijn persoonlijke ontwikkeling als met zijn werken in de spotlights. Elsje Drewes presenteert veel van zijn uitspraken - aforismen soms - in verband met de opvallende werken die hij op steeds grotere schaal in de openbare ruimte heeft gerealiseerd. Het meest bekend zijn de 'Klimwand' en 'Dubbele schijf met trap in grofpuinheuvel' [voor 'krasse knarren' en 'festivals'] in Spaarnwoude en 'Vierkant eiland in de plas' in Rotterdam. Samen met 300 foto's en tekeningen is het een inkijkje in de denkwereld van de Leidse beeldhouwer.

Met dit boek krijgt de lezer een levendig verslag en een diepgaand onderzoek in de Nederlandse beeldhouw- en landschapskunstpraktijk. Daarnaast inzicht in hoe en met wie de kunstenaar tot realisatie van de werken in de openbare ruimte komt.

—
U22-05
Primavera Pers 2021, 223 p.

Madelief Hohé

Global Wardrobe. De wereldwijde mode connectie

Wie heeft niet van de zijderoute gehoord, kent niet de batikmotieven uit Indonesië? Zonder invloed van de wereldculturen zou de West-Europese mode zich niet ontwikkeld hebben zoals ze gedaan heeft. Het gebruik van patronen en stoffen gebeurde echter vaak zonder aandacht voor de oorspronkelijke symboliek en betekenis. Het was gewoon mooi.

Kunstmuseum Den Haag bestudeerde de eigen modecollectie met een frisse, hedendaagse blik. Het resultaat is een vijftal essays over de herkomst van motieven, de imitatie en de handel, maar de aandacht en het beeldmateriaal gaat vooral uit naar de jonge makers die heel innovatief gebruik maken van elementen uit de eigen culturele achtergrond. Dit boek vertelt en toont de positieve en negatieve aspecten van de mode door de eeuwen heen, met de nadruk op de hedendaagse makers. West-Europese mode verbindt zich met de wereld.

—
U22-06
Waanders Uitgevers 2021, 144 p.

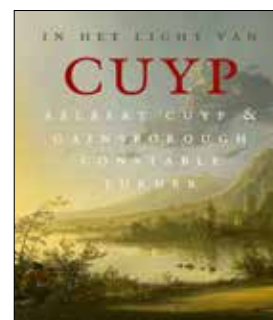
Jitske Jasperse

Het vrouwelijke oog wil ook wat. Vrouwen als opdrachtgevers, verzamelaars en kunstenaars

Vrouwen in de kunstgeschiedenis worden veelal alleen aangegeven als geportretteerde figuren en naakten. Dit boek toont aan dat zij veel meer zijn dan blikvangers. Vrouwen als Eleonora van Aquitanië, Clara Peeters en Peggy Guggenheim zijn respectievelijk opdrachtgever, kunstenaar en verzamelaar. Zij spelen in hun tijd een belangrijke rol rond het thema kunst en vormgeving.

Jasperse inspireert om met andere ogen naar kunst te kijken en laat zo het 'mannelijke genie' van zijn sokkel tuimelen. Zij doet dit aan de hand van een aantal aansprekende vrouwen. De impact van deze vrouwen wordt geschetst middels een grote variëteit aan kunstvormen: schilderijen, sculptuur, miniatuurportretten, ivoren kistjes, glas-in-lood en fotografie.

—
U22-07
Uitgeverij Sterck & de Vreese 2021, 247 p.

Sander Paarlberg e.a.

In het licht van Cuyp. Aelbert Cuyp & Gainsborough Constable Turner

Aelbert Cuyp (1620-1691) behoort tot de grote landschapschilders van de zeventiende eeuw. Na zijn dood ontstond er grote vraag naar zijn schilderijen in Engeland, waardoor het grootste deel van zijn werk zich tegenwoordig in Engelse musea en landhuizen bevindt. Wat de Engelsen vooral aansprak in het werk van Cuyp was het bijzondere licht, de serene sfeer en zijn onderwerpskeuze. Vanaf halverwege de achttiende eeuw, begin negentiende eeuw zochten diverse kunstenaars inspiratie bij Cuyp. Onder hen beroemde kunstenaars als Thomas Gainsborough (1727-1788), John Constable (1776-1837) en William Turner (1775-1851).

Het boek staan heel veel werken van Cuyp en zijn navolgers afgebeeld en beschreven. Het laat de lezer zelf ontdekken wat de Britse kunstenaars zo bewonderden aan de Hollandse zeventiende-eeuwse schilder.

—
U22-08
WBOOKS Uitgeverij 2021, 240 p.

Max Put

Art nouveau in Amsterdam 1895-1910

Dit boek corrigeert het beeld dat in Amsterdam amper echte Art-Nouveau-architectuur te vinden is. In zijn goed gedocumenteerde en prachtig geïllustreerde boek toont kunsthistoricus Max Put overtuigend aan dat de hoofdstad juist rijk bedeed is met gebouwen met kenmerken van de Art Nouveau. Deze beweging die circa 1895 Europa veroverde, beïnvloedde Amsterdamse architecten als Caron, Cuypers, Herman, Hartkamp en Berlage. Ook zij zetten zich af tegen de historiserende neostijlen en gingen op zoek naar een ‘nieuwe kunst’, met de natuur als inspiratiebron. Het resultaat is nog altijd te bewonderen in tientallen woonhuizen, kantoren, winkels, cafés en hotels.

Na het lezen van dit rijk geïllustreerde boek ga je Amsterdam met andere ogen bekijken. Enkele discussiepunten zijn: is Art Nouveau een stijl of een beweging; is de beurs van Berlage wel of geen Art Nouveau?

U22-09

Stokerkade
Cultuurhistorische
Uitgeverij 2020, 256 p.

Monica de Ruiter

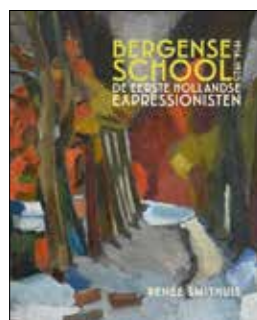
Kijk als een kunstenaar. Van theedoek tot terpentijn: hoe schildertechnieken en materialen de kunst-geschiedenis beïnvloeden

Hoe is een schilderij opgebouwd? Welke verfsoort creëert welk effect? Waarom wordt tempera nooit meer gebruikt? Monica de Ruiter is rondleider bij het Rijksmuseum en kreeg deze vragen zo vaak te horen dat ze besloot er een boek over te schrijven. De Ruiter laat via onderzoek en gesprekken met schilders en restauratoren oude en nieuwe meesters aan het woord over hoe ze werken en waarom precies op die manier. De betekenis van een werk, zo blijkt, hangt nauw samen met de techniek.

Het boek is toegankelijk en mooi geïllustreerd. Na het lezen weet je meer over schildertechnieken, over mooie spiegelingen in oppervlaktes, over een glans, een kleur, een lijn en over de schilders, hun gewoontes en hun voorkeuren. Door deze kennis vergroot en verdiept je het kijkplezier.

U22-10

Meulenhoff 2021, 304 p.

Renée Smithuis

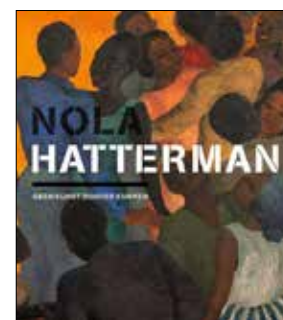
Bergense School. De eerste Hollandse expressionisten (1914-1925)

De Bergense School is de eerste expressionistische kunstenaarsbeweging in Nederland. Kort voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog trok een groep jonge kunstenaars naar het Noord-Hollandse Bergen. Daar ontwikkelden zij, onder invloed van de Franse schilder Henri Le Fauconnier (1881-1945), een nieuwe schilderkunst voorzien van een eigen manifest. De kunstenaars die zich aansloten bij de nieuwe beweging schilderden allen in een nauw verwante stijl met hoekige vormen, brede penseelstreken en donkere kleuren. Bekende namen zijn o.a. Dirk Filarski, Leo Gestel, Charley Toorop, Elsa Berg en Piet van Wijngaardt.

Auteur Renée Smithuis vertelt vol passie over de komst van de schilders naar Bergen, over de hoogtijdagen van de kunstenaarsbeweging tussen 1914 en 1920 en over de invloed die zij hebben gehad op latere generaties schilders. Het boek bevat veel kleurige reproducties van diverse kunstwerken.

U22-11

Waanders Uitgevers 2021,
112 p.

Ellen de Vries (red.)

Nola Hatterman. Geen kunst zonder kunnen

Op het schilderij Louis Richard Drenthe/Op het terras uit de collectie van het Stedelijk Museum na, was het werk van Nola Hatterman tot voor kort nagenoeg onbekend bij het Nederlandse publiek. Het boek voorziet in die leemte met prachtige afbeeldingen van realistische portretten van (Afro) Surinaamse schildersmodellen afgewisseld met landschappelijke thema's. Verschillende auteursbijdragen geven een genuanceerd beeld van de artistieke keuzes die Hatterman maakte, haar plaats in de kunstgeschiedenis en de belangrijke rol die ze speelde in het Surinaamse kunstonderwijs.

Het leven, engagement en de thematiek van Nola Hatterman spreken tot verbeelding. Prikkelend is het verschil in meningen van de diverse auteurs, die je echt aan het denken zetten. Het overgrote deel van haar kunstwerken is in privébezit, waardoor het grote aantal mooie reproducties nu de gelegenheid biedt haar werk te leren kennen.

U22-12

Waanders Uitgevers 2021,
183 p.

Jolande Withuis

Geen tijd verliezen. Jeanne Bieruma-Oosting 1898-1994

‘Heel mijn leven en mijn denken draait om schilderen, Het is mijn adem’, citeert Withuis, in haar biografie van Jeanne Oosting. Het centrale thema in het leven van Oosting is de strijd voor het vrouwelijk kunstenaarschap tegen de achtergrond van de maatschappelijke veranderingen in de 20e eeuw. Tegelijkertijd is het een boeiend portret van een kunstenaar, min of meer opgesloten in de mores van de 19e eeuwse adel, op zoek naar een eigen stem en thematiek. De afbeeldingen geven een goede indruk van haar grafische- en schilderwerk en de ontwikkeling daarvan. Oosting heeft altijd belangstelling gehad voor de ontwikkelingen van haar tijd, maar heeft vooral haar eigenheid in woord en beeld bewaard.

De goed leesbare biografie, met veel aandacht voor detail en voorzien van een uitgebreid nawerk, is een verhaal over wilskracht, rangen en standen, kracht en kwetsbaarheid.

–

U22-13

De Bezige Bij 2021, 477 p.

–

Keuzelijst alle jaren

U22-01

Kirchner en Nolde.
Expressionisme kolonialisme – Dorthe Aagesen, Beatrice van Bormann e.a.

U19-01

Walk through walls – Marina Abramovic en James Kaplan

U18-02

Wie is er bang voor hedendaagse kunst – Kyung An en Jessica Ceras

U20-01

In Ogenchouw, essays over kunst – Julian Barnes

U19-02

Doorkijken – Merel Bem

U20-02

DADA. Een geschiedenis – Hubert van den Berg

U22-02

Land Art Live. De Flevoland Collectie – Mariska van den Berg en Martine van Kampen

U20-03

De jonge Rembrandt. Een biografie – Onno Blom

U20-04

Blikseminslag. Stukjes over kunst – Carel Blotkamp

U21-01

Stilleven – Saskia de Bodt

U21-02

Nieuwe kaders – Flip Bool

U22-03

Het gedroomde museum. Kunstmuseum Den Haag – Jan de Bruijn, D Hardeman, J v Overeem

U19-03

Bruegel. De schilders van boeren en heiligen – Nills Büttner

U19-04

Rubens. De schilder van mythen en goden – Nills Büttner

U22-04

Vergeet me niet. Portretten uit de renaissance – Sara van Dijk, Matthias Ubl

U21-04

Breitner en Israëls – Frouke van Dijke

U22-05

Frans de Wit. Landmarks – Elsje Drewes

U19-05

Kunst is om te huilen. Heftige emoties bij het kijken naar kunst – Antoon Erftemeijer

U20-05

Oogzenuw – Maria Gainza

U21-05

Jan Mankes – Remon van Gemeren

U19-06

Denk als een kunstenaar – Will Gompertz

U17-03

Dat kan mijn kleine zusje ook. Waarom moderne kunst kunst is – Will Gompertz

U18-07
Van Rodin tot Bourgeois. De ontwikkeling van westerse beeldhouwkunst – Doede Hardeman

U19-07
Het streven. Kan heden-daagse kunst de wereld verbeteren? – Hans den Hartog Jager

U17-06
Zie de mens; honderd jaar, honderd gezichten – Hans den Hartog Jager

U20-06
Interieurs van het Binnenhof. Verscholen erfgoed in beeld – Paula van der Heiden

U17-07
Arbeiderspaleis Het Schip – Ton Heijdra

U21-06
Frida – Hayden Herrera

U22-06
Global Wardrobe. De wereldwijde mode connectie – Madelief Hohé

U19-08
Apenrotsen en andere nauwe verwanten – Bernard Hulsmans

U20-07
Tuymans volgens Tuymans, twintig jaar in gesprek met Luc Tuymans – Danny Ilegems

U19-09
Leonardo da Vinci – Walter Isaacson

U20-08
Charlotte van Pallandt. Kunst als levensdoel – Maarten Jager

U20-10
De Ploeg: avant-garde in Groningen 1918-1928 – Mirjam Mariëtta Jansen (red.)

U22-07
Het vrouwelijke oog wil ook wat. Vrouwen als opdrachtgevers, verzamelaars en kunstenaars – Jitske Jasperse

U21-08
Jean-Francois Millet – Simon Kelly

U17-08
Madame Manet – Ton van Kempen

U19-11
De grootste fotografen – Roberto Koch

U20-13
De wereld van Pyke Koch – Andreas Koch e.a.

U21-09
DUDOK – Annette Koenders

U21-10
HIER. Zwart in Rembrandts tijd – Elmer Koffin

U20-09
De Kunstmeisjes – Mirjam Kooiman e.a.

U17-09
Het Stadspaleis – Geert Mak

U17-13
De dame in goud. het verhaal van Klimts beroemde portret – Anne-Marie O'Connor

U19-12
Mondriaan. Uit de natuur – Marcel van Ool

U22-08 In het licht van Cuyp. Aelbert Cuyp & Gainsborough Constable Turner – Sander Paarlberg e.a.

U22-09
Art nouveau in Amsterdam 1895-1910 – Max Put

U18-09
Charlotte Salomon. Berlijn als inspiratie – Katja Reichenfeld

U19-13
Magritte ontsluit. Een biografie in 50 beelden – Eric Rinckhout

U20-12
Lichtjaren, een geschiedenis van de fotografie – Hans Rooseboom

U22-10
Kijk als een kunstenaar. Van theedoek tot terpentijn – Monica de Ruiter

U17-14
De Orgelman. Felix Nussbaum, een schildersleven – Mark Schaevers

U20-14
De avant-gardisten: De Russische Revolutie in de kunst 1917-1936 – Sjeng Scheijen

U22-11
Bergense School. De eerste Hollandse expressionisten (1914-1925) – Renée Smithuis

U17-15
Het geheime leven van de kleur – Kassia St Clair

U20-11
Toer van Schayk: danser, choreograaf & kunstenaar – Astrid van Leeuwen, Maaike Stafhorst

U21-11
Wondertuinen – Gijs van Tuijl

U18-12
In Kassel is niets wat het lijkt – Enrique Vila-Matas

U22-12
Nola Hatterman. Geen kunst zonder kunnen – Ellen de Vries (red.)

U22-13
Geen tijd verliezen. Jeanne Bieruma-Oosting 1898-1994 – Jolande Withuis

U21-12
Altijd iets te vinden – Wieteke van Zeil

U17-11
De stilte van het licht, schoonheid en onbehagen in de kunst – Joost Zwagerman

U21-13
Van Nellefabriek – Willemijn Zwijkstra

Meer informatie over de titels is te vinden op www.senia.nl.

Voor meer informatie kijk op:
www.senia.nl

Volg ons op

